ONA OBRAZINING OILA BOSHQARUVI, FARZAND VA NABIRALAR TARBIYASIDAGI O‘RNI HAMDA PORTRET JANRIDA PSIXOLOGIK HOLATNI IFODALASH USULLARI

[a]R.K.Djalilova
[a]FarDU “Tasviriy san’at” kafedrasi dotsenti,
O‘zbekiston Badiiy akademiyasi Ijodkorlar uyushmasi a’zosi

[b]Mavlonnazarova M.S.
[b]TSMG, 3-kurs, 23.40-guruh talabasi

Annotatsiya
Mazkur maqolada ona obrazining oila boshqaruvi, farzand va nabiralar tarbiyasidagi o‘rni hamda ushbu siymoning portret janrida psixologik holatini ifodalash usullari ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ona siymosining milliy va ma’naviy qadriyatlar tizimidagi ahamiyati, portret rangtasvirida inson ruhiyati, hissiy kechinmalari va xarakterini ochib beruvchi badiiy vositalar yoritiladi. Shuningdek, xalq maqollari, hikmatlar va pedagogik qarashlar asosida ona va ustozga hurmat tuyg‘usining yosh avlod tarbiyasidagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: *ona obrazi, portret janri, psixologik holat, rangtasvir, oila tarbiyasi, ma’naviy qadriyatlar, kompozitsiya, milliy san’at, psixologik portret.*

KIRISH

O‘zbek tasviriy san’atida ona obrazi azaldan mehr-muhabbat, fidoyilik, sabr-toqat va ma’naviy poklik timsoli sifatida tasvirlanib kelinadi [1]. Ayniqsa, mustaqillik davrida milliy qadriyatlarga bo‘lgan e’tibor kuchayishi natijasida ona siymosi rangtasvir va portret san’atining muhim mavzularidan biriga aylandi [2].

Ona nafaqat oilaning ma’naviy ustuni, balki farzand va nabiralar tarbiyasining bosh yo‘naltiruvchisi hisoblanadi. Shu sababli rassomlar uning ichki kechinmalari, ruhiy olami va insoniy fazilatlarini portret janri vositasida ochib berishga intiladilar.

Ona obrazining oila boshqaruvi va tarbiyadagi o‘rni: Pedagogik va psixologik tadqiqotlarga ko‘ra, bolaning shaxs sifatida shakllanishida oilaviy muhit hal qiluvchi omil hisoblanadi [3]. Bu jarayonda onaning o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi.

Ona: oiladagi ma’naviy muhitni shakllantiradi;

farzandga axloqiy qadriyatlarni singdiradi; avlodlar davomiyligini ta’minlaydi;

milliy an’analarni saqlaydi; nabiralar tarbiyasida hayotiy tajribani uzatadi.

Xalq pedagogikasida: “Ona–oilaning quyoshi”,“Ona bor uyda fayz bor”,

“Onaning duosi – farzandning qanoti”kabi hikmatlar onaning jamiyat va oila hayotidagi o‘rnini yuksak baholaydi.

Portret janrida psixologik holatni ifodalashning nazariy asoslari

Portret janri tasviriy san’atning murakkab va sermazmun turlaridan biri bo‘lib, unda insonning tashqi qiyofasi bilan bir qatorda ichki ruhiy dunyosi ham aks ettiriladi [4].

San’atshunoslikda psixologik portret deganda inson xarakteri, hissiyotlari va ruhiy holatini badiiy vositalar orqali ifodalovchi asar tushuniladi [5].

Ona obrazini yaratishda rassom quyidagi jihatlarga e’tibor qaratadi:

Mimika va nigoh:Yuz ifodasi portretning eng muhim psixologik elementidir. Mehribon ona nigohi samimiyat va g‘amxo‘rlikni ifodalasa, chuqur o‘yga tolgan qarashlar hayotiy tajriba va mas’uliyatni aks ettiradi.

Tana harakati va plastika:Qo‘llarning joylashuvi, gavda holati va boshning egilishi obrazning ichki kechinmalarini ochishga xizmat qiladi. Masalan, nabirasini bag‘riga bosgan ona mehr-muhabbat va himoya ramzi sifatida talqin qilinadi.

Kompozitsion yechim:Kompozitsiyada ona markaziy o‘ringa joylashtirilganda uning oiladagi mavqei va ma’naviy ahamiyati ta’kidlanadi. Farzand yoki nabiraning ona atrofida tasvirlanishi avlodlar davomiyligini ifodalaydi [6].

Rang va yorug‘likning psixologik ta’siri:Portret rangtasvirida rang va yorug‘lik psixologik holatni ochib beruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Iliq ranglar: sariq; oltinrang; och jigarrang; mehr, samimiyat va hayotiy quvvatni ifodalaydi.

Sovuq ranglar:kulrang;moviy;ko‘kimtir tuslar; mushohada, xotira va ruhiy sokinlik hissini uyg‘otadi [7].

Yorug‘likning ona yuziga yo‘naltirilishi uning ma’naviy pokligi va ruhiy yuksakligini ta’kidlashga xizmat qiladi.

Urush yillaridagi ona obrazi va uning badiiy talqini: Urush yillarida o‘zbek ayollari yuksak matonat va fidoyilik namunasini ko‘rsatganlar. Ular oilani saqlab qolish, farzandlarni voyaga yetkazish va jamiyat hayotini davom ettirishdek og‘ir mas’uliyatni zimmasiga olganlar [8].

Bunday obrazlar portretlarda quyidagi belgilar orqali ifodalanadi:

chuqur ma’noli nigoh; mehnat izlari aks etgan yuz chiziqlari; sokin, ammo qat’iy qiyofa;yorug‘lik va soya kontrasti.

Xalq orasida: “Ona yuragi tog‘dan ulug‘”, “Onaning sabri dengizdan chuqur”degan hikmatlar urush davri onalarining ruhiy qudratini ifodalaydi.

Yosh avlod tarbiyasida ona va ustozga hurmatning ahamiyati: Ona va ustoz yosh avlod tarbiyasining ikki asosiy tayanchidir. Ona mehr berib tarbiyalasa, ustoz ilm berib kamolga yetkazadi.

Shu bois xalqimiz:“Bir harf o‘rgatgan ustozning haqqi qirq yil”,

“Ona rozisi – Xudo rozisi”,“Ustoz ko‘rsatgan yo‘ldan yurgan adashmaydi”deya ta’kidlaydi.

Portret san’atida ustoz va ona obrazlarining birgalikda tasvirlanishi ma’naviy meros, ilm va tarbiyaning uzviy bog‘liqligini ifodalovchi muhim estetik yechim hisoblanadi.

Ona obrazi oila boshqaruvi, farzand va nabiralar tarbiyasining markaziy tayanchi sifatida jamiyat ma’naviy hayotida muhim o‘rin tutadi. Portret janrida uning psixologik holatini ifodalashda mimika, nigoh, kompozitsiya, rang va yorug‘lik vositalari asosiy badiiy omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Ona siymosining rangtasvirda gavdalantirilishi nafaqat estetik, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham ega

bo‘lib, yosh avlod qalbida mehr-oqibat, hurmat va milliy qadriyatlarga sadoqat tuyg‘ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa (ilmiy-amaliy talqin, maqol va misollar bilan)

Ona obrazi tasviriy san’atda, xususan portret janrida, nafaqat badiiy ifoda obyekti, balki jamiyat ma’naviy-axloqiy tizimining muhim tayanchi sifatida namoyon bo‘ladi. U oilaning birlashtiruvchi kuchi, farzand tarbiyasining bosh yo‘naltiruvchisi hamda milliy qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazuvchi ma’naviy ko‘prik vazifasini bajaradi. Shu jihatdan ona siymosini tasvirlashda rassomlar mimika, nigoh, qo‘l harakatlari, kompozitsion markazlashuv, rang uyg‘unligi va yorug‘lik-soya kontrasti kabi badiiy vositalardan foydalanib, uning ichki psixologik holatini chuqur ochib berishga intiladilar.

Ilmiy-amaliy jihatdan qaralganda, portret san’atida ona obrazi ko‘pincha “yumshoq yorug‘lik” va “iliq ranglar” orqali beriladi. Bu usul uning mehribonligi, sabr-toqati va ruhiy barqarorligini ifodalaydi. Masalan, och oltin yoki iliq jigarrang ohanglar ona mehrining iliqligini kuchaytirsa, past kontrastli yorug‘lik uning sokin va vazmin tabiatini yoritadi. Nigohning pastga yoki farzandga qaratilishi esa tarbiyaviy mehr va ichki g‘amxo‘rlikni ifodalaydi.

Xalq maqolida aytilganidek, “Onaning ko‘zi — bolaning ko‘zgusi”. Bu fikr tasviriy san’atda ham o‘z aksini topadi: ona yuzidagi ifoda farzand ruhiy dunyosining shakllanishiga bevosita ta’sir etuvchi omil sifatida talqin qilinadi. Yana bir maqolda: “Ona rozi — Xudo rozi” deyiladi, bu esa ona obrazining nafaqat oilaviy, balki diniy va ma’naviy qadriyatlar tizimidagi markaziy o‘rnini ko‘rsatadi.

Amaliy misol sifatida O‘zbekiston rangtasvir san’atida ona obrazlari aks etgan asarlarda (masalan, milliy ruhdagi maishiy portretlarda) ona ko‘pincha farzandini bag‘riga bosgan, yoki unga duo qilayotgan holatda tasvirlanadi. Bunday kompozitsiyalar tarbiyaviy g‘oyani kuchaytirib, tomoshabinda mehr-oqibat va oilaga hurmat tuyg‘ularini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, ona obrazi portret san’atida faqat estetik ideal emas, balki jamiyatning ma’naviy immunitetini mustahkamlovchi tarbiyaviy vosita hamdir. U orqali ifodalangan badiiy g‘oya yosh avlodni mehr-oqibat, insonparvarlik va milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev N. San’at tarixi. – Toshkent, 2001.
2. Ahmedov M. O‘zbekiston tasviriy san’ati tarixi. – Toshkent, 2015.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent.
4. Rahimov Q. Portret janri nazariyasi. – Toshkent, 2016.
5.Nurmatov B. Rangtasvir va psixologiya. – Toshkent, 2014.
6. Akbarov H. Zamonaviy o‘zbek rangtasviri. – Toshkent, 2018.
7. Mirzayev S. Kompozitsiya asoslari. – Toshkent, 2017.
8. O‘zbekiston Badiiy akademiyasi ilmiy to‘plamlari.